

ОСОБЕНОСТИ НА ЧАТ-РАЗГОВОРА

Благодарение на съвременните технологии се създадоха нови медиативни среди за комуникация. Интернет е комуникативната инфраструктура, която е способна да генерира редица нови медии – електронна поща, чат, дискуссионни групи, електронно публикуване, основани на писмена речева дейност в различен жанров формат. Най-важен белег на тази структура е, че тя функционира едновременно като канал, “материална” среда и конситуация на речевите изявления. Общуването на хората в компютърна мрежа въведе комуникация от нов тип, т.нар. **компютърно опосредствана комуникация (КОК)**. Тя е индиректна, от дистанция, без визуален и аудиоконтакт. Затова речевото събитие се осъществява в една комуникативна ситуация, напълно различна от тази в реалния живот. Специфичните ѝ черти определят възможните параметри за действие, диверсификацията на дейностите и изразните средства, с които потребителят може да си служи. Ето защо повечето от тези особености са универсални и не зависят от езика, на който се общува.

Критерий за диференцирането на жанровете е начинът, по който елементите от комуникативната ситуация се проявяват в речевите взаимодействия. Сред функциите, които отделните жанрове реализират, комуникативната е обща, но има и частни – информативна, интегративна (за поддържане на интеграцията във виртуалните общности), за забавление и т.н. КОК налага да разширим представите си за възможните форми, в които може да се осъществи например един разговор или едно писмо. Въпросът кои черти и доколко те остават в рамките на структурата и същността на разговора въобще, и на писмото въобще, независимо от новородения от ограниченията на медията жанров формат.

Т.нар. **чат** определяме като едновременен непринуден разговор в реално време на много хора (или поне двама души), провеждан в Интернет чрез специален софтуер в определено виртуално място. Названието **чат** (*chat*) идва от името на програмата `INTERNET_RELAY_CHAT`

(IRC), която през 1988 финландецът Jarkko Oikarinen от университета в Oulu написва и разпространява. Името обяснява предназначението на този софтуер – “бърборене през/в Интернет, чрез изпращане и получаване на съобщения на смени”.

1. Организация на средата

1.1. За да се осъществи какъвто и да е разговор, е необходима **фундаменталната концепция за едновременно присъствие на участниците в някакво пространство**, което може физически да не е пълно (при контакт по телефона присъстваме само с гласа си) или налично (при комуникация в Мрежата присъстваме чрез идеални същности – съзнание, емоции, подсъзнание и т.н.) Виртуалното пространство, в което хората се озовават, когато с помощта на модем към телефонна мрежа се включат в компютърна мрежа, т.е. когато са онлайн, се определя като Киберпространство (Буркарт 2000:262).

1.2. За да участваме в разговор в Киберпространството е необходим **специален идентификатор – име, наречено никнейм (ник), което даваме сами на себе си**. Той е основният маркер на присъствието. Фокусира и представя цялостната личност пред останалите участници. Изборът му се определя от множество социални и индивидуални характеристики, предпочитания, нагласи и претенции. Всеки ник представлява на практика отделна личност от гледна точка на събеседниците. Фактът, че можеш да го сменяш, когато пожелаеш преди и по време на комуникацията, води до невъзможния в реалния живот шанс да останеш анонимен или да представяш себе си като различни личности.

1.3. Когато целта ни е чат-разговор, за да попаднем на точното място на “събирането”, което желаем да посетим, трябва да напишем името на **виртуалния коридор, т.нар. канал (chanel)** плюс команда за присъединяване – *join*). Вътре в канала е нужно да укажем, в коя **виртуална “стая за разговор” (chatroom)** желаем да влезем.

1.4. Всеки потребител може да създаде канал и след това да кани на разговор. С това свое действие той придобива статус на **оператор на канала (на компютърен жаргон – on), който притежава редица привилегии** да регулира поведението на участниците като променя технически, тематични и социални параметри в комуникативната ситуация. Той може да прехвърля правата си и върху други, избрани от него участници в разговора.

1.5. В чат-разговора участват много потребители – всички, които са пожелали да са в този момент във виртуалното място на срещата. Те печатат от клавиатурите на компютрите си съобщения и четат на екраните пред себе си текста на създавания от всички участници **текущ мултилог**. Комуникацията е единствено в **писмена форма**. Достъпни за използване са символите от ASCII code таблицата в паметта на компютъра – букви, цифри, други символи. Печатат се кратки реплики, което все пак отнема известно време и е причина за някои разминавания на въпроси и отговори.

1.6. IRC позволява на потребителя да избира, чия речева дейност иска да вижда на екрана си и на кого да позволи достъп до своята. **Той може да участва едновременно в няколко разговора**, комбинирани според желанието и извикани в отделни прозорци – в общия за групата, в различни частни разговори, в разговори в други канали и/или с отделни хора от тях.

2. Специфични черти на жанра чат

Анализът на свойствата на дискурса показва, че чатът е хибриден жанр – по структура и езиково съдържание е разговор, но експликацията му е във вид на писмен текст, който се явява и материалната – пространствена и времева среда – в която се извършва комуникативната дейност. При това **езикът и графиката са натоварени да поемат изразяването на съществени елементи на комуникативното взаимодействие**, които в структурата на разговора лице в лице са задача на суперсегментните и паралингвистичните знаци.

Течащият на екрана напечатан текст съдържа базовите признаци, които определят дадена реч като разговорна – непринуденост (неофициалност на общуването), неподготвеност (спонтанност), персоналност (непосредствено участие на комуникантите в общуването), силна опора на ситуацията, както и зависимост от контекста, която при чат-разговора е огромна. Знанията за света, културните модели и обществените конвенции, които споделят участниците в чат-комуникацията имат много здрава обща основа, която се осигурява от техните сходни интереси, социални практики и възраст. Опитът като членове на виртуалните общности, познаващи добре кода, правилата за неговото функциониране, а така също ограниченията на канала и интерпре-

тационните способности на комуникаторите, прави възможно с толкова малко писмен текст да се изрази толкова много.

Присъствието е необходима познавателна структура на взаимодействие. Както изтъква изследователката на IRC Хилъри Бейс, то “е необходимо на физическо и когнитивно ниво, за да създаде структури на взаимодействие и за конструиране на (себе)идентичност вътре в това взаимодействие.” В комуникационната среда потребителите формират социално пространство, в което действат и разговарят. В терминологията на Ървинг Гофман и на Хилъри Бейс това конструиране е наречено *рамка*. Вътре в тази рамка вече става възможно да функционира управление на базовото структурно ниво, което е в основата на всеки разговор, независимо от специфичните черти, наложени от канала, които се проявяват на равнището на повърхностната структура.

Вътре в рамката на социалния обмен участниците могат да си сътрудничат и съвместно да поддържат *лице*, т.е. да представят себе си. Категорията лице “е трансфериран върху въображението характер”. Формира се в две линии на поведение – линия на представяне на себе си от говорещия и линия на възприемане на представяното от останалите събеседници, за която съдим по реакциите им (Хилъри Бейс 1998).

3. Знакова система

В българските IRC-каналы се пише на български език с латински букви – на т.нар. методика. В порталите *dir.bg*, *hit.bg* и др. потребителите използват и кирилица, и латиница, като това зависи от тяхната самоидентификация като членове на чат-общността (чатъри) или като обикновени потребители. Функционалните съображения са водещи при избора на аналози на буквите за типично българските звукове. Напр. почти винаги *я = q*, понякога *ж = v* (защото в стандарта Phonetic Cyrillic, са на един клавиш), често *ч = 4* и *ш = 6* (пести удар върху клавиш в сравнение с вариантите *ch*, *sch*, *sh*) (вж. Кирова 2001). Употребата на базисна латиница за печатане на кой да е език е универсален индикатор на чатърите. Потребителите на сръбските чат-каналы пишат само основната латинска буква без диакритичен знак, в немските също не се употребяват диакритични знаци, а се пишат дифтонги; *ß* се означава с двойно *s* (по свидетелства на Хентшел 1998).

Цялата социална среда, в която протича комуникацията, се съгражда от речта на участниците. Тесният канал за перцепция държи

фокуса на вниманието в екрана, където тече текст, който съдържа цялата комуникативна ситуация и всяка промяна в нея незабавно се появява и записва в самия дискурс. Напечатаното слово е свръхнатоварено. Съществува ефект на графична хиперкомпенсация, заради недостига на физическа реалност, а едновременно с това принудителна минимизация на езика, с който трябва да се сътвори правдоподобна реалност. Минимизацията е породена от принципа на хиперфункционалността – изискването за максимална бързина и минимално усилие при оптимално разбиране в комуникацията. Изразява се в синтактичен лаконизъм, предпочитание към фонетично най-опростените лексеми, съкращенията и визуализацията.

На всички нива на лингвистичния анализ се откриват белезите на разговорната реч – лексикални варианти, фразеологични съчетания, словообразователни модели и синтактични структури: 1.< i as taka wíkam 2.< ae po-byrzo 4e dignaha we4e wystanie za telefona Правописът следва разговорното произношение на неупинуденото общуване: 3.<xmx> tebe ta nqma. 4.< ae ytre she wlqza 5.<npackoBka> da znaish:!) 6.<Gard> iam 128 RAM. Главна буква в началото на първото изречение, а дори и в имената, не се пише. Членението на речта в писмена форма силно се влияе от лингвотока на естествената реч: 7.<npackoBka> edin pyt ne sa obadi da mu sa newidi. 8.<Nelche> minenam.

Писмената форма на текста е силно социално маркирана. В младежкия жаргон разговорните черти съзнателно се подсилват и текстът предава точния му фонетичен облик: 11.< ko praish be 12.< naprao da go fane chowek strah ot tebe;-) 13.< e inache mnou qko si izkarah 14.< twa staa li!? 15.< sichko e gotoo sa sha go widq:!) Интересно, че една от водещите черти на младежкия сленг днес – силното синкопиране на думите, дори до неузнаваемост, няма пространно място в най-пълните изследвания върху съвременния жаргон (вж. Армянов 1989, Карастойчева 1988). Напр. и в устната реч *сеа* (сега) се е превърнало в *са, кво* (какво) – в *ко*, а в чат-реплики *хубаво* се явява като *хуво, хубу* и *хуу*. Явлението се разширява, като определено употребата му е градираля от ситуативен избор на регистър в рамките на разговорната реч към маркер за говора на новите поколения българи – младежта на 90-те. Те са любители на езиковите игри и едновременно чрез тях се идентифицират като социална общност. Имат творческо отношение към езика. Нетипични за посочения по-ранен етап от развитието на жаргона,

фонетичните експерименти са естествено продължение на принципа “Пиши, както говориш”, който властва в чат. Широко е разпространено пародирането на западния и на източния диалектен изговор, което намери място дори в тийнейджърските музикални хитове напр. “Чекай, чекай малко “, “Много мъ е срам”: 16. <> to kat **ma hapi** a? 17. <> q **aa** widim **sa** ako q pusna **sha** ima li efekt 18. <> ako znaesh kwa **ufca** ni **dode** na mqstoto na Zdrawka **sha** se grymnesh ako q widish 19. <> **oshti malkuuuuuuuuuu** 20. <> **dubrie** 21. <> mi **sha kaish** che si **ma** tyrsil i da ti callna. Съчетанието с други показатели за присъствието на жаргон валидизира тяхната не диалектна, а игрова употреба като социолингвистични маркери. Транскрибиране на точния изговор на типичния разговорен немски с всички негови контракции, констатира и Елке Хентшел. Тя смята, че потребителите на IRC употребяват начин на писане, който рано или късно ще стане официален. В примери от сръбски чатове усещането на говорещите за морфологичните граници има аналози с български явления (Хентшел 1998).

Изключително голяма е ролята на частиците като средство за емоционално-експресивно насищане и модална или логическа интерпретация на изказването като цяло. Като изразяват отношението на говорещия, те се явяват ключ за тълкуване на актуалния смисъл на писмено изказаното. От значение за тяхната семантиката е как точно е отразен квантитетът. Частиците до голяма степен поемат функцията на заместители на интонацията и емфатичното ударение като конотативно моделиращи и прагматични средства. 22. <> ko stana we a! 23. <> e da **de** 24. <Nelishte> oki **de** w8 sa namerih nekwi grozni pix 25. <Nelche_q_nqma> kaji **deeeeeeeeeee** 26. <Nelche_AWAY> **mi** dobre 27. <> **miiii** 28. <> **aa** dobre 29. <> **aham:**) 30. <npackoBka> e brao 31. <Nelishte> Alex li se kazwashe? – <xmx> **yep** (вж. още 11, 13, 17, 21, 36). Безспорно междуметията са други широко употребявани вербални средства в чат, тъй като непосредствено изразяват емоционално-волевите реакции на говорещите, създавайки непринудената атмосфера на пряк диалог. 32. <> **auu** milush me chaka dolu... izchezvam :))) 33. <> **oleleeee**. 34. <> **heheh** 35. <> **m?!:**) 36. <> **hmmm...** mai mi e poznato

Липсва пунктуация, изясняваща синтактичните отношения (2, 7, 15, 17, 18, 24, 55). Ролята ѝ е изцяло експресивна или ориентираща във вида на изказването (49, 51, 57, 65, 67). Речевият етикет следва моделите на face-to-face комуникацията. В откриването и края на композиционната рамка на

диалога (мултилога) схемата е по-твърдо установена, а в средната част – по-свободна. Общуването започва с приветствие, обръщение, евентуално с покана за запознанство, подхващане на разговор (последните две са в малко по-неутрален регистър), съответно завършва със сбогуване, пожелания, уговорка за нов контакт. *поздрави*: 37.<XZone> hi” 38.<mx> opi 39.<XZone> hiii 40.<Gard> hi bre 41.<Nelche_AWAY> ohooo 42.<МОПКОВ> kak si bre? 43.<Gard> ko staaaa 44.<Gard> kak sme обръщения: 45.<pzZzz> Nelcheeeeeeeeeeeeeeeeeee, darling 46.<Smurf > ei ko3a:P) 47.<BapBapuH> Wellcome To The Chanel Kopeleta :) 48.<yMEH> Mamiiii!!!!:)))))) частици за обръщение: 49.<mx> ko stana we a! 50.<npa34o> znam bre 51.<> e shto be?;-) сбогуване: 52.<> ai bye>:)! - <mx> ae 53.<> bye byeciao 54.<Gard> ajde sladur4e - <Nelche_q_nqma> aidi 55.<> oki ae leka az she lqgam che nashte kwichat 56. <Nelche_cnuHka> sweet dreams 57.<Nelche> bye bye see ya - <mx> later Nelche :)” - <Nelche_q_nqma> aidi leka!:))

Съществени белези от социолекта на чатърите е употребата на компютърна терминология и компютърен жаргон; обилно вклиняване на думи, словосъчетания и цели фрази от английския език; жаргонна лексика, сътворена на основата на английски; следване на английския правопис за професионализмите и жаргонизмите с такъв произход. Говорим за частичен билингвизъм в социолекта на чатърите. Визуалният фактор надделява над принципа за фонетично писане при английските думи. Потребителите са виждали стотици пъти термините, изписани в менютата на програмите и специализираната литература. В паметта им те фигурират като **единство от визуален образ и звуков комплекс**, затова пишещите не го разчленяват всеки път буква по буква, както при българските думи. Освен това в английски има нееднозначно съответствие между звукове и букви, а повечето българи усвояват този език в учебна среда, която е до голяма степен текстово базирана. Така първичен се явява писменият образ на думата и той я държи в съзнанието. Като резултат в чат-текста откриваме **написана на английски основа с българско словоизменение**. 58.<> btw q kavi po кое wreme na denonoshtieto nqmash mnogo prozorci, da znam koga **da se logwam w irc** :)? 59.<> **da sendnesh edno email4e** 60.<mx> hm neshto **ne work dcc-to** 61.<> znam che si yMEH w **chata**;)! ama me **dropna**... 62.<handback> abe koj te **dropi** (вж. и 6, 24 , 66).

По време на разговора потребителят има опора в две ситуации, което се среща само при индиректна комуникация. В текста се отразяват промени във физическата ситуация, особено такива, които представляват някакво препятствие за процеса на общуване. 63.< she umra ot **jega** 64.< moment che **talk po gsm** :) (вж. и 2)

Ефектът от “разговорността” е, че **се създава псевдоаудио впечатление за жива реч**, за начина, по който езикът реално се говори в ежедневието. Разбирането в този лаконичен жанр е възможно поради високата степен на общност в аперцепционните бази на комуникаторите.

С уникални графични средства се изразяват емофатични акценти, емоционални реакции и състояния на комуникаторите – емотикони (вж. 12, 15, 29, 32, 35, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 57, 67), употреба на главни букви за повишаване на тона – “крещене”, повторение като израз на градация на емоцията 65.<Gard> a?A?A?AAA?A?Aa?A?Aaa? (вж. Михайлова 1999). Те играят ролята на маркери, свързани с моментното психично-емоционално състояние на говорещия, а могат да бъдат породени от неговата модална или волева интенция в даден речев акт на комуникацията.

Физическите действия също имат изражение в чат-комуникацията. Те се вербализират в 3л. ед.ч., чрез т.нар. **meta-comments**. 66.<pzzzzzzzz> ne e bezluden ama obi4am big citiez, kwo da napraa – * **Nelche too**. Чрез тях потребителите на IRC показват, че се нуждаят от физически контекст, в който техните равни по комуникативна компетентност събеседници могат да интерпретират поведението им (Хентшел 1998). Подобен е смисълът на играта да се промени ника по време на общуването с друг ник, който запазва идентичността, но и отразява състоянието на говорещия (вж. 8 и 9 спрямо 25, 26, 31, 54, 56, 57; също 47 и 48).

Повечето похвати за минимизация на речта са специфични за чат-текста не само на български език, но се проявяват като универсални знаци: редуцираната до крайност пунктуация и експресивната ѝ употреба, емотиконите, ремарките (meta-comments), и английските абривиатури: LOL (Laughing Out Loudly – *Смея се на висок глас*), W8 (Wait – *Чакай*), 10x (*Благодаря*). Други са локални проявления на принципите на чат комуникацията – напр. коренни морфемни като експресивни глаголни синоними: 67.<Cloudy> i az daje ti gi chestitith!:) – <Moremer>:(-<Moremer> zabraw

4. Заключение

Жанрът *чат* оголва същността на интерперсоналната комуникация, разкривайки най-основните ѝ дълбинни структури. Подчертава напълно необходимите физически качества на разговора – при взаимодействието лице в лице, изразявани чрез суперсегментните явления на речта и паралингвистичните средства; при чат-разговора – чрез вербални описателни заместители или договорени начини на графичен изказ. **Чатът е графично изразена езикова хипертрофия на идентичността, функционалността и езиковата игра.** Изследването на този жанр хвърля светлина върху мисленето и поведението на говорещите млади хора, което е изцяло подчинено на постмодерните принципи – развиващо действие и взаимодействие, съчетани с тотална игра на въображението (вж. Кирова 2001б). Тези нагласи, въплътени днес в речевата практика на младото поколение, неусетно внасят нови елементи и моделиращи техники в езика (вж. Кирова 2000).

БЕЛЕЖКИ

¹ Никовите от типа <праскоВка> са написани с латински букви, чийто графичен облик съвпада с този на кирилски букви, но за компютъра те са съвършено различни знаци, поради несъвпадащите им позиции в неговата кодова таблица ASCII.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. **Армянов, 1989:** Г. Армянов. Жаргонът, без който (не)можем. София: Наука и изкуство, 1989.

2. **Бейс, 1998:** Hillary Bays. Electropolis: Communication and Community on Internet Relay Chat. *Linguistik online* 1, 1/1998. <http://www.viadrina.eu-frankfurt-o.de/~wjournal>, (последен достъп – 28.05.2001).

3. **Буркарт, 2000:** Роланд Буркарт. Наука за комуникацията. Велико Търново: ПИК, 2000.

4. **Карастойчева, 1988:** Цветана Карастойчева. Българският младежки говор. София: Наука и изкуство, 1988.

5. **Кирова, 2001:** Людмила Кирова. Диграфията в писмената практика на българските потребители на Интернет. – В: Годишник на ДЕО-ИЧС към СУ “Св. Кл. Охридски”, 2001 (под печат).

6. **Кирова, 2001б:** Людмила Кирова. Обучение според принципите на постмодерното мислене. Конференция “Обучението по български език в началото на ХХІ век (в памет на доц. д-р Стайко Кабасанов)”, 7- 9 юни 2001, Смолян.

7. **Кирова, 2000:** Людмила Кирова. Билингвизъм и диграфия в речта на българските геймъри. – VII Международна конференция по социолингвистика, София, 22–24.09.2000 – В: Проблеми на социолингвистиката. София: Международно социолингвистическо дружество, (под печат)

8. **Михайлова, 1999:** Надежда Михайлова. Интернет – минимизация на езика. Български език и литература, 1999, № 6.

9. Изд. LiterNet, 10. 08. 2000, <http://www.liternet.bg/publish/nimihailova/inet.htm>, (последен достъп – 04.05.2001).

10. **Хентшел, 1998:** Elke Hentschel. Communication on IRC. Linguistik online 1, 1/1998. <http://www.viadrina.euv-frankfurt-o.de/~wjournal> (последен достъп – 28.05.2001).